

z *ars*, ki je začela dobivati splošen pomen v smislu dejavnosti, znanja (tehnik), ki se jih je možno naučiti. Na ta način so Rimljani prevedli tudi *enkýklios paidéia* v *artes liberales*, tj. »svobodne umetnosti«. Prvi je ta izraz v pomenu programa splošnega izobraževanja uporabil Cicero (več o tem Vidmar, 2009).

V Rimu je bil znani rimski govornik in teoretik retorike Kvintilijan prvi, ki je omenil pomembnost neformalnega izobraževanja in učenja, ko je trdil, da je »prosti čas« prav tako pomemben za oblikovanje mladeniča kot ure, ki jih prebije v šoli ali v družbi pedagoga (Quintilianus, 1922: 7–21). Mladenič se v šoli, kjer je mnogo učencev, ne uči samo tistega, o čemer ga poučuje učitelj, ampak zaznava in sprejema tudi stvari – npr. hvalo za marljivost, grajo –, ki veljajo drugim učencem, za napake (ibid.). Kvintilijan je izenačil za splošnoizobraževalni pouk sekundarne stopnje značilne *artes* z grško *paidéia*, pri čemer je tudi dokončno opredelil pomen *enkýklios* kot »zaokrožen«, in jih poimenoval *orbis doctrinae*: »Mislim, da moram na kratko spregovoriti še o drugih umetnostih, v katerih je treba poučevati dečke, preden jih damo učitelju govorništvu, da nastane tisti krog znanosti /*orbis doctrinae*/, ki ga Grki imenujejo *ἐγκύκλιος παιδεία*.« (ibid.: 56) Razumel jih je kot vsebino tistih disciplin, ki so združene v krog oziroma celoto splošne, skupne izobrazbe, v smislu, da same ne služijo nikakršnemu poklicnemu namenu, ampak kot »čiste« omogočajo »uporabne« znanosti in so podlaga najvišji znanosti – govorništvu.

Srednji vek

Na severu Evrope in v severni Afriki so bili tamkajšnji »barbarski« osvajalci bolj zvesti tradiciji in so svoje otroke vzgajali izključno v skladu z lastnim izročilom, ki je vsebovalo predvsem obvladovanje vojaških veščin, rokovanje z orožjem ter posnemanje slavnih zgledov prednikov. Barbarska ljudstva, ki so se naseljevala izven Italije – predvsem v Galiji –, so bila do klasične kulture večinoma indiferentna in so jo v glavnem pustila »životariti« do njenega propada oziroma do kasnejše renesanse v dobi Karla Velikega (cf. Riché, 1981).

Ena izmed značilnosti srednjega veka je bila delitev družbe v tri razrede, stanove oziroma rede (*ordines*) (cf. Duby, 1985; Riché, 1979). To družbeno delitev je konec 10. stoletja jedrnatno opredelil angleški menih Aelfric: »*Laboratores* so tisti, ki nas s svojim delom oskrbujejo s hrano, *oratores* tisti, ki prosijo za nas pri Bogu, *bellatores* tisti, ki varujejo naša mesta in branijo našo zemljo pred vojsko, ki nas napada.« (Aelfric, 1999: v. 723–733; v.: Duby, 1985: 128–129) V okviru te ureditve je imela vsaka